

Kınalızâde Ali Çelebi'nin Risâle fi'l-gasb Adlı Eserinin Tahlili ve Neşri

Analysis and Publication of the Work "Risala fi al-Gasb" By Kinalizadah Ali Chelebi

Orazsahet ORAZOV

Dr. Öğretim Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü,
Asst. Prof., Zonguldak Bulent Ecevit University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences,
Zonguldak, Türkiye
dostluk1991@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1942-0120

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 28.03.2022
Kabul Tarihi / Accepted : 30.05.2022
Yayın Tarihi / Published : 15.06.2022
Yayın Sezonu / Pub Date Season : Haziran / June
Cilt / Volume : 9 - Sayı / Issue: 1 - Sayfa / Pages: 169-188

Atıf / Cite as

Orazov, Orazsahet. Kınalızâde Ali Çelebi'nin Risâle fi'l-gasb Adlı Eserinin Tahlili ve Neşri. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (2022), 169-188.

Doi: 10.33460/beuifd.1094254

İntihal / Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.
This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yayın Hakkı / Copyright®

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi tarafından yayınlanmıştır. Tüm hakları saklıdır.
Published by Zonguldak Bulent Ecevit University, Faculty of Theology, Zonguldak, Turkey. All rights reserved.

Öz: Kınalızâde Ali Çelebi (ö. 979/1572), birçok medresede müderrislik yapmış ve merkezî beldelerde kadılık görevlerini ifa etmiş Osmanlı döneminin önde gelen âlimlerindedir. İslâmî ilimlerin farklı alanlarında telif etmiş olduğu eserlerinin neredeyse tamamı günümüze ulaşmış ve önemli kısmı neşredilmiştir. Ayrıca hayatı, eserleri ve ilmi görüşleri hakkında birçok ilmi çalışma yapılmıştır. Bir fıkıh âlimi olarak Kınalızâde'nin eser verdiği alanlardan birisi de fıkıhtır. Fıkıhın tabakât ve furû konularının ele alındığı eserlerinden bir kısmı incelenerek yayımlanmış iken bir kısmı da günümüze ulaşmış olup yazma nüshalar hâlinde kütüphanelerde bulunmaktadır. Kınalızâde'nin eserlerinden birisi ise fıkıhın önemli bahislerinden olan gasp konusunun bazı meselelerini gündeme getirdiği *Risâle fi'l-gasb* adlı risâlesidir. Yaklaşık bir buçuk varaklık Arapça olarak yazılmış küçük hacimli bu risâlenin şimdiye kadar tespit edilebilen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Süleymaniye Koleksiyonu 708 numarada kayıtlıdır. Risâlede

esasen Būrhāneddīn el-Mergīnānī'nin (ö. 593/1197) Hidāye adlı eserinde ele aldığı gasp konusunun tarifi değerlendirmeye tabi tutulurken, gasp konusunun fūrū fikhin diğer konuları arasındaki sıralaması da gündeme getirilmektedir. Buna göre eldeki mevcut nüshaya (nüsha-i yetime) istinaden Kınalızāde'nin yazma hâlindeki risâlesinin neşredilmesinin ilim camiasına katkı sağlayacağı düşünülürken, risâlede dile getirilen konuların incelenerek tahlil edilmesi, Risâle fi'l-gasb çerçevesinde de olsa Kınalızāde'nin fikhî müktesebatı ve konumunun anlaşılması bakımından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Kınalızāde, Kitâbü'l-gasb, Kitâbü'l-me'zûn, Hidāye.

Abstract: Kinalizadah Ali Chelebi (d. 979/1572) is one of the leading scholars of the Ottoman period, who worked as a mudarris in many madrasahs and served as a judge in the central provinces. Almost all of his Works, written by him in various fields of Islamic sciences have survived to this day and a significant part of them have been published. In addition, many scientific studies have been made about his life, works and scientific views. As a fiqh scholar, one of the topics that Kinalizadah wrote about was his research on fiqh. Although some of the works on tabakat and furu in fiqh have been studied and published, some of them have been preserved until today and the manuscript copies are registered in libraries. One of the Works Kinalizadah's, in which he raise some of the issues of "gasb/extortion", which is one of the important topics of fiqh, is his pamphlet called Risala fi al-gasb. The only identifiable copy of this risala, which was written in Arabic, for about one and a half pages (waraq), is registered in the Suleymaniye Library, Suleymaniye Collection number 708. In the risala, the extortion issue that Burhaneddin al-Merginani (d. 593/1197) deals with in his book Hidaya is explained. In addition, the ranking of the subject of extortion among the other subjects of fiqh is also discussed. Accordingly, although to the current copy (copy of sole) at hand, it is believed that Kinalizade's treatise will contribute to bringing it to the scientific community by publishing it. In addition, the consideration of the subjects mentioned in the treatise is important in terms of understanding the fiqh position of Kinalizadah, within the framework of the Risale fi al-gasb.

Keywords: Fiqh, Kinalizadah, Kitab al-gasb, Kitab al-mazun, Hidaya.

Giriş

Kınalızāde Ali Çelebi'nin tam adı Alâüddin Ali b. Kâdî Emrullah b. Kınalî Abdülkâdir el-Hamîdî olup hicri 916 (milâdî 1510) senesinde Isparta'da dünyaya gelmiştir. Hicrî 979 (milâdî 1572) senesinde vefat etmiş olan Kınalızāde, İstanbul yolu üzerinde bulunan Seyyid Celâlî Türbesi civarında Nâzır mezarlığına defnedilmiştir. Kaynaklarda kendisi için 'el-İspartâvî' nisbesi yanında, "Kınalızāde, Hinnâvizāde, Hinnâlîzāde, Hinnâîzāde" lakaplarının kullanıldığı görülmektedir.¹

1 Kınalızāde Ali Çelebi b. Emrullah, *Risâle fi'l-gasb* (Süleymaniye Koleksiyonu nr. 708), vr. 86*; Nev'izāde Atâyi, *Hadâ'iku'l-hadâik fi tekmileti's-Şakâ'ik/Nev'izāde Atâyi'nin Şakâ'ik Zeyli* (haz. Suat Donuk, 2 cilt, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Başkanlığı, 2017), 1/598 vd.; Kınalızāde, *Tabakâtü'l-Hanefiyye* (thk. Muhy Hilâl es-Serhân, Bağdat: Dîvânü'l-vakfî's-sünnî, 1426/2005), 1/10-11; Ayşe Sıdika Oktay, "Kınalızāde Ali Efendi'nin Hayatı ve Ahlâk-ı Alâî isimli Eseri", *Divan* (İlmi Araştırmalar, 7/12, 2001/1), 186-187; Orazsahet Orazov, "Hanefî Fıkıh Edebiyatının Tasnifi:

Birçok medresede müderrislik yapmış ve dönemin önemli beldelerinde kadılık vazifesinde bulunmuş olan Kınalızâde, farklı ilim dallarında onlarca eser kaleme almış velut âlimlerdendir. Kınalızâde'nin ayrıcalıklı ilmi vasıflarından birisi de fikhçiliği ve fikh alanında telif etmiş olduğu eserleridir. Fikhî eserlerinden *Tabakâtu'l-Hanefiyye*, *Tabakâtü'l-fukahâ*, *Risâle fi beyâni'l-istilâhâtü'l-mütedâvilât fi kütübü'l-fikh* adlı tabakât alanındaki üç eseri günümüz çalışmalarına konu edilerek yayımlanmıştır.² Kendisinin vakıfla ilgili iki önemli konuyu ele alan *Risâle fi ba'zı ahkâm tete'allek bi'l-evkâf mine'l-isti'câr ve'l-istibdâl* adlı eserinin "İstibdâl" bahsi bir yüksek lisans tezinde ele alınarak tahkikli neşri yayımlanmış,³ aynı eserin "İsti'câr" bahsinin neşri hakkında ise çalışma yapıldığı tespit edilememiştir.

Kınalızâde'nin fikhî konularla ilgili yazma halinde olup da günümüze ulaşan birkaç eseri daha vardır. Bu eserleri daha yayımlanmamış olup bazısının neşri ve tahlili ile ilgili çalışmalar devam etmektedir. Söz konusu eserler şunlardır: *et-Ta'likât ale'l-İnâye fi şerhi'l-Hidâye*, *Risâle fi mes'ele min mesâilü'l-vakf*,⁴ *Risâle fi'l-vakf*, *Risâle fi'l-gasb*, *Hâşiye ale'd-Dürer ve'l-Gürer*.⁵ Bunlardan başka kendisine *Ta'lika ala'l-eşbâh ve'n-nezâir li'bni Nüceym* adıyla bir eser daha nispet edilmekte olup, bu eserin kaynaklarda zikri geçse de⁶ günümüze ulaşip ulaşmadığı tespit edilememiştir.

Kınalızâde'nin yukarıda ismi geçen ve bu çalışmanın konusunu oluşturan *Risâle fi'l-gasb* adlı eseri, füru fikhin önemli konularından olan "gasp" mevzuu hakkında kaleme alınmıştır. Risâlede Burhânüddin el-Mergînânî'nin *el-Hidâye fi şerhi Bidâyeti'l-mübtedî* adlı eserindeki "Kitâbü'l-gasb" bahsinin başında yer alan gasp konusunun tarifi hakkında önemli değerlendirmelerde bulunmaktadır. Yazma halindeki küçük hacimli eserde gasp konusunun yanında kısmen de olsa "Kitâbü'l-me'zûn" konusu hakkında bilgi verilmektedir. Öneme binaen Kınalızâde'nin *Risâle fi'l-gasb*'ı bu çalışmada özellikleri belirtilerek tahlili yapılmaya çalışılırken, eserin neşri de yayımlanacaktır. Böylece Kınalızâde'nin bu

Kınalızâde Ali Çelebi'nin *Risâle fi beyâni'l-istilâhâtü'l-mütedâvilât fi kütübü'l-fikh* Adlı Risâlesinin Tahlili, Tahkiki ve Çevirisi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* (Konya, sy. 37, 2021), 368-370. Ayrıca Kınalızâde'nin yazma eserlerinden birisinde iki yerde kendisi için "Hayâlîzâde" (خيالي زاده) tabiri geçmektedir. Bk. Kınalızâde, *Risâle fi beyâni'l-istilâhâtü'l-mütedâvilât fi kütübü'l-fikh* (Erişim: 11.07.2018 <http://pucl.princeton.edu/objects/0v8380633>), vr. 64^a-65^a.

2 Kınalızâde'nin tabakât alanındaki eserlerinin değerlendirmesi için bk. Orazov, "Kınalızâde'nin *Risâle fi beyâni'l-istilâhâtü'l-mütedâvilât* Adlı Risâlesi", 373-379; Orhan Ençakar, "Kınalızâde Ali Efendi'nin (ö. 979/1572) Tabakâtü'l-mesâil Adlı Risâlesinin Tahkik ve Tahlili", *İslam Araştırmaları Dergisi* (47 (2022), 94-98, 143; Nazım Büyükbâş, "Hanefî Tabakât Kitapları Arasında Kınalızâde'nin Tabakâtu'l-Hanefiyye'sinin Yeri", *Bilimname Düşünce Platformu* (2015/1), 247 vd.

3 Bk. Yasin Erden, *İstibdâl Risâleleri Bağlamında Vakıfta İstibdâl Meselesi*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 22-26, 63-112.

4 Bu eserin Kınalızâde'ye aidiyeti tartışmalıdır.

5 Bu eser "Kınalızâde Ali Çelebi'nin *Hâşiye alâ Dürer ve'l-Gürer* Adlı Eserinin Tahlili ve Tahkiki" adı ile Zonguldak İlahiyat Fakültesinde bir Yüksek Lisans tezi olarak çalışılmaktadır.

6 Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-funûn* (thk. Muhammed Şerefeddin Yaltkaya, 2 cilt, İstanbul: Dâru İhyâi't-Türâi'l-Arabi, t.s.), 1/99; Kınalızâde, *Tabakâtü'l-Hanefiyye*, 1/50; Necmeddin Azak, "Kavâ'id-i Fikhiyyede Bir Literatür İncelemesi: İbn Nüceym'in el-Eşbâh ve'n-Nezâir'i ve Üzerine Yapılan Çalışmalar", *Tahkik İslami İlimler Araştırma ve Neşri Dergisi*, (3/2 (Aralık/December 2020), 579.

risâlesinde gaspla ilgili *Hidâye*'de geçen tarif hakkında ortaya koymaya çalıştığı değerlendirilmeleri gündeme getirilirken, söz konusu risâlesi bağlamında kısmen de olsa kendisinin fikhî yönünün anlaşılması, fikhî konulara olan yaklaşımı görülecektir.

1. *Risâle fi'l-gasb*'ın Tahlili

1.1. *Risâle*'nin Özellikleri ve Kaynakları

Kınalızâde'nin *Risâle fi'l-gasb* adlı eseri yazma halinde olup, bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Süleymaniye Koleksiyonu, 708 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Hatimesine ferağ kaydı düşülmemiş ve müstensihnin ismi de kaydedilmemiş olan söz konusu nüsha, şu ana kadar tespit edilebilen tek nüsha (nüsha-i yetime/ünik nüsha) olma özelliğini korurken,⁷ bu risâlenin başka nüshalarının bulunma ihtimalini ortadan kaldırmamaktadır. Ancak araştırmalarımıza göre her ne kadar Türkiye'deki bazı Kütüphanelerde *Risâle fi'l-gasp*,⁸ *Mesâilü'l-gasb*⁹ şeklinde benzer isimle kayıtlı bazı yazma eserler bulunuyorsa da Kınalızâde'nin *gasp* konusundaki risâlesinden farklıdır.¹⁰

Risâle'nin Kınalızâde'ye aidiyeti hakkında bir tartışma yoktur. Nitekim mezkûr risâle kimi çalışmalarda "*Risâle fi'l-gasb*" adı ile kendisine nispet edilmişken,¹¹ Kınalızâde'nin adı risâlenin metninde zikredilmemekle beraber, müstensih tarafından eserin başlığı olarak "Bu *Risâle* Hınalızâde Ali Çelebi'ye -Rahimehullâhi Teâlâ- aittir" kaydı düşülmüştür.¹² Ayrıca eserin aidiyeti hususunu destekleme cihetinden risâlenin metnindeki dilsel incelik ve kimi meselelerdeki eleştirel

7 Menderes Velioğlu, "Süleymaniye Kütüphanesi'nde 'Kınalızâde' Yazmaları; Bir Kaynak Tarama Denemesi", *Uluslararası Kınalızâde Ailesi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (Isparta, 2012), 110. Velioğlu Kınalızâde'nin risâlesi ile ilgili şöyle değerlendirmede bulunmaktadır: "Bugüne kadar Türkiye kütüphanelerinde var olmadığı düşünülen '*Risâle fi'l-gasb*', yapmış olduğumuz taramada Süleymaniye Koleksiyonu 708 numaralı eser içerisinde bulunmuştur. 144 risâleden müteşekkil eserin 33. risâlesi olan tek varaklık (?) eser, tarih ihtiva etmemekle beraber yazı ve kâğıt özellikleri bakımından oldukça eski olduğu söylenebilir". Kınalızâde'nin *Risâle fi'l-gasb*'inin diğer nüshalarının tespiti bağlamında Süleymaniye Kütüphanesi katalog taraması ve genel internet taramalarından başka, Merkezi (ISAM) Türkiye Kütüphaneleri Veri Tabanı, Milli Kütüphane Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu (www.yazmalar.gov.tr), el-Mektebetü's-Şâmile <https://al-maktaba.org> gibi kaynaklardan yapılan taramalarda da eserin kayıtlı bulunduğu nüsha/lar hakkında bir bilgiye rastlanamamıştır.

8 Bk. Milli Kütüphane-Ankara, Ankara Ađnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi, nr: 06 Hk 1783/11. Bu risâlenin başlangıç cümleleri (vr. 183^b) şöyledir: "كتاب الغصب قال الشيخ الاكمل إيراد الغصب بعد الإذن في التجارة إلى قوله إلا أنه قدم... الإذن في التجارة...".

9 Bk. Milli Kütüphane-Ankara, Tokat İl Halk Kütüphanesi, nr: 60 Hk 42/2. *Mesâil fi'l-gasb*'in dili Türkçeleşmiş olup başlangıç cümleleri (vr. 26^b) şöyledir: "أما شرع شريفه يد مبطله إليه يد... محقه ي ازاله در".

10 Kınalızâde'nin *Risâle fi'l-gasb*'i "كتاب الغصب" ile başlanmaktadır.

11 Carl Brockelmann, *GAL*, (Leiden, 2 cilt, 1943-1949) 2/ 552; Oktay, "Kınalızâde Ali Efendi'nin Hayatı", 208; Çetintürk, "İspartalı Bir Eğitimci: Kınalızâde Ali Efendi ve Hayatı", 4.

12 Kınalızâde, *Risâle fi'l-gasb*, vr. 86^a. İbarenin Arapçası şöyledir: "هذه رسالة لحنالي زاده علي چلبی رحمة الله تعالى".

yaklaşım dikkate alındığında bunların, reddiyeci¹³ ve dilci âlim¹⁴ olma özelliğine sahip Kınalızâde'nin ilmi karakterine uygun düştüğünü söylemek mümkündür.

Kırk altı satırlık ve yaklaşık bir buçuk varaklık küçük hacimli risâlede, gasp konusu ile ilgili Ebû Hanife, Ebû Yusuf, İmâm Muhammed ve İmâm Şâfiî'nin görüşlerine yer verilmektedir. *Risâle*'nin müracaat ettiği kaynaklar olarak şunları belirtmek mümkündür: Ebû Bekr Alâüddin Muhammed b. Ahmed es-Semerkindî'nin (ö. 539/1144) *Tuhfetü'l-fukahâ'sı*, Alâüddin Ebû Bekr b. Mes'ûd el-Kâsânî'nin (ö. 587/1191) *Bedâiu's-sanâi'i*, Merginânî'nin *el-Hidâye fi şerhi Bidâyeti'l-mübtedî'si*, Burhânüşşerîa Mahmud b. Ahmed'in (VII-VIII./XIII-XIV. yüzyıl) *Vikâyetü'r-rivâye fi mesâilil-Hidâye'si*, Ebû Muhammed Osmân b. Ali ez-Zeylaî'nin (ö. 743/1343) *Tebyinü'l-ḥaḳâik şerh Kenzî'd-dekâik'i*.

Kınalızâde'nin risâlede “Şârih Ekmeleddîn” (vr. 86^b) şeklinde ifade ettiği kişi ise *el-İnâye fi şerhi'l-Hidâye* adlı eserin müellifi Ekmelüddin Muhammed b. Mahmûd el-Bâbertî olmalıdır (ö. 786/1384). Kendisi Bâbertî'nin mezkûr eseri üzerine reddiye nitelikli bir ta'lik çalışması da yapmıştır.¹⁵ Kınalızâde bunlardan başka ismini zikretmeden “el-Fâzîlül-Mütesaddî li *Şerhi'l-Vikâye*”, “el-Fâzîlül-mezkûr”, “el-Mevle'l-Fâzîlül-Ferîd fi'r-rivâye ve'd-dirâye Mevlâna'ş-Şârihül-Cedîd li'l-Vikâye” ve “el-Fâzîlül-Ş-Şârihül-Mezkûr fi şerhihi” tabirleriyle görüşünü sıkça aktardığı bir âlimden daha söz etmektedir. Araştırmalarımıza göre bu zat Osmanlı Şeyhulislâm'ı Kemalpaşazâde'dir (ö. 940/1534). Nitekim Kınalızâde *Tabakâtül-Hanefiyye* adlı eserinde Ebu Hanife'den başlayıp 276 kadar Hanefi fakihin biyografisine yer verirken, yukarıdaki nitelemelere benzer şekilde en son Kemalpaşazâde'den “المولى الفاضل مفتي الثقلين أحمد بن سليمان الشهير بابن المولى الفاضل مفتي الثقلين أحمد بن سليمان الشهير بابن ... وكان وحيد دهره وفريد عصره” ibaresiyle bahsetmektedir.¹⁶ Buna göre Kınalızâde'nin *Risâle fi'l-gasb* ile *Tabakâtül-Hanefiyye* adlı eserlerinde yer verdiği “el-Mevle'l-Fâzîlül-Ferîd” tabirleri uyuşmaktadır. Kemalpaşazâde'nin vefat tarihi dikkate alındığında (hicri 940), metinde geçen “Şârihül-cedîd li'l-Vikâye/Vikâye'nin yeni şârihi” sözünden hareketle, *Vikâye* üzerine şerh yazanların, hicri 779'da vefat eden Kınalızâde bakımından en yakın dönem şârihlerinden olduğu da ortadadır. Ayrıca Kınalızâde'nin *Risâle fi'l-gasb*'ta yer verdiği “لا بد من هذا لا تجارة من له الإذن” ve “القيد، لأن الحجر لا ينفك عن المأذون في غير باب التجارة” ibareleri, Kemalpaşazâde'nin *Vikâye* üzerine yazmış olduğu reddiye nitelikli bir şerhinden alındığı görülmektedir.¹⁷

13 Eserleri incelendiğinde Kınalızâde'nin eleştirel bir düşünceye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim kendisinin *et-Ta'likât ale'l-İnâye fi şerhi'l-Hidâye* adlı eseri, Bâbertî'nin *Hidâye* üzerine yazmış olduğu *el-İnâye* adlı şerhi üzerine telif etmiş olduğu reddiye nitelikli eseridir. Ayrıca Kınalızâde'nin *Risâle fi'l-vakf* adlı eseri, kendisine yanlışlıkla nispet edildiğini düşündüğümüz *Risâle fi mes'ele min mesâilil-vakf'a* cevap niteliğinde kaleme alınan bir risaledir.

14 Türk, Arap ve Fars dillerinde eserler kaleme alan Kınalızâde, Arap dili konusunda *Hâşiye şerhu'l-Kâfiye li'l-mevlâ Abdurrahman el-Câmî* gibi müstakil bir eser telif etmişken, *Hâşiye alâ Dürer ve Güre*'in başındaki “Kitap/الكتاب” kelimesinin lûgat ve istilâh manasını o kadar uzun açıklamıştır ki, üzerine makale çalışması yapılacak kadar ayrıntıya girmiştir. (bk. Kınalızâde, *Hâşiye ale'd-Dürer ve'l-Güre*, (İstanbul Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi Koleksiyonu, nr. 34 Fe 705), vr. 1^b-7^a).

15 Kınalızâde, *et-Ta'likât ale'l-İnâye fi şerhi'l-Hidâye* (Süleymaniye, Köprülü Kütüphanesi Fazıl Ahmed Paşa Bölümü, nr. 556), 1^b-156^a.

16 Kınalızâde, *Tabakâtül-Hanefiyye*, 3/83.

17 Bk. Kemalpaşazâde, *el-İslâh ve'l-İzâh*, (Erişim: 31.01.2022, <https://ia801308.us.archive.org/9/items/m015108/>)

1.2. Risâlenin İçeriği ve Tahlili

Kınalızâde'nin risâlesi içerik olarak, Merginânî'nin *Hidâye* adlı eserinde ele aldığı gasp konusunun tarifi ve bu bağlamda oluşan görüşler çerçevesinde oluşmaktadır. Buna göre risâlenin ismini içeriğini yansıtmaya bakımından *Risâle fi ta'rîfî'l-gasb* şeklinde adlandırmak da mümkündür. Gaspla ilgili ele aldığı meseleler hakkında yer yer kendi tercihini de yansıtan Kınalızâde, risâlesinin hatimesinde bu konuyu ele alması bağlamında şu ifadelerle yer vermektedir: "Bunlar bu fakir, günahı çok, kusurlu kulun, günlerin en kısalarından olan bir günün az bir vaktinde konu bağlamında zihnine gelen şeylerdir. Şayet yetkin feraset sahibi kimselerin sözleri arasında kabul görürse, bu benim için en izzetli ve yüksek bir meramım olmuş olur".¹⁸ Aşağıda Kınalızâde'nin risâledeki ele aldığı konuların değerlendirmesi yapılırken görüleceği üzere, kendisinin bu cümlelerinden gaspla ilgili ortaya koymaya çalıştığı hususların ilimde yetkin kişilere katkı sağlamak amacını taşıdığı anlaşılmaktadır. Ayrıca onun, bir gün bile etmeyen, günün sadece birkaç saatinde risâlesini yazıp tamamlandığını ifade ettiği cümlesinden, kendisinin yetkin ve vüsat sahibi bir âlim olduğu anlaşılmış olmaktadır.

1.2.1. "Kitâbü'l-gasb"ın "Kitâbü'l-me'zûn"dan Sonra Zikredilmesi Meselesi

Kınalızâde risâlesine, Merginânî'nin *Hidâye*'de ele aldığı "Kitâbü'l-gasb" bahsini "Kitâbü'l-me'zûn" bahsinden sonra getirmesinin daha uygun olduğunu belirterek başlamıştır.¹⁹ Bazı âlimlerin²⁰ ise bu konuyu "Kitâbü'r-rehin"den sonra ele aldıklarını, fakat bunun yerine *Hidâye*'deki tertibin iyi olduğunu söylemiştir. "Kitâbü'l-gasb"ı "Kitâbü'r-rehin"den sonra getirmelerinin sebebi olarak onların: "Rehin ve gasp konusunun her ikisi de bir malı alıkoyma (hapsetme) demektir. Ancak "rehin" bir malı meşru ölçüler içerisinde, "gasb" ise meşru olmayan bir şekilde alıkoymaktır" diye gerekçelendirdiklerini belirtmiştir.²¹ Buna göre bu görüşte olan âlimlerin gasp konusunun rehin konusundan sonra getirilmesinin iki gerekçesi olduğunu, yani her ikisinin de bir malı hapsetmek hususunda ortak olmaları ve iki konunun kendi içerisindeki sıralamasında, rehinin meşru bir tasarruf, gaspın ise gayri meşru bir tasarruf olması ile izah ettiklerini söylemiştir. Bundan sonra Kınalızâde, *Hidâye*'deki tarif çerçevesinde belirttiği görüşlere

m015108.pdf), vr. 210°. Kınalızâde'nin risâlesinde tabir ettiği "el-Efâzîlül-Mütesaddî/karşı koyan fazilet sahibi" nitelemesinden, Kemalpaşazâde'nin *Vikâye*'ye yazdığı reddiyesine gönderme yaptığını, methedici vasıflardan ise, ilmi yetkinliğine dikkat çektiğini anlamak mümkündür.

18 Kınalızâde, *Risâle fi'l-gasb*, vr. 87°.

19 Gasp hakkında risâle yazan Bayramzâde Efendi de benzer şekilde fakat farklı bir ifade ile "Kitâbü'l-gasb"ın, meşru olan ticari işlerde başkasında var olan engeli ortadan kaldırmak (fekkü'l-hacr) veya izin vermek anlamındaki "Kitâbü'l-me'zûn"dan sonra ele alınmasının daha uygun olduğunu belirtmiştir. Bayramzâde, *Risâle fi'l-gasb*, vr. 183°. Bayramzâde Efendi bu ifadeleri Sa'dî Çelebi'den aktarmıştır. Bk. Kınalızâde, *et-Ta'likât ale'l-Inâye fi serhi'l-Hidâye*, vr. 46°.

20 Kınalızâde bu âlimlerin kim olduğunu belirtmemiştir.

21 Kınalızâde, *Risâle fi'l-gasb*, vr. 86°

geçmeden önce, sözünü ettiği gasp konusunun me'zûn konusundan sonra getirilmesinin evla olması hususunu "el-evvel, es-sânî, es-sâlis" diyerek üç maddede özetlemeye çalışmaktadır.

Birincisi: Kınalızâde "Me'zûn" ve "Gasb" konularının ikisinin de ticaret muamelesi olduklarını ifade etmiştir. Bu bağlamda o, sadece iki konunun içerik olarak sıralanması değil, me'zûn konusunun tarifi ile ilgili bazı değerlendirmelerde de bulunmaktadır. Kınalızâde "me'zûn" konusunda Kemalpaşazâde'nin tercih ettiği "Ticari konularda engelin ortadan kalkması/التَّجَارَةُ فِي الْفَكَ الْحَجْرُ" şeklindeki tarifi hem *Hidâye* hem de *Vikâye*'de geçen mutlak mânada, yani her konuda "Engelin ortadan kalkması" şeklindeki tariften²² daha evla olduğunu söylemiştir. Kemalpaşazâde'nin bu tarif ile ilgili değerlendirmesinde zımnen *Vikâye* müellifini eleştirmiş olduğunu, fakat *Hidâye* müellifi hakkında bir ifade kullanmadığını belirtmiştir. Böylece kendisi, *Hidâye*'deki "me'zûn" bahsinin "fekkü'l-hacr ve iskâtü'l-hakk" şeklinde mutlak olarak tarif edilmesinin pek yerinde olmadığını dikkat çekmektedir.

Bunlardan başka Kınalızâde, me'zûn konusu bağlamında, nasıl ki kendisine izin verilen kişinin bir emtiayı satması geçerli ise borçlanmasının da geçerli olduğunu, gaspta da gasp edilen maldan dolayı borçlanmanın geçerli olduğunu, bu nedenle de gasp konusunun ticaret bahislerinin (من أنواع التجارة) bir nevi olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca "Gasp konusunun me'zûn konusundan sonra zikredilmesi, cins (bir isimden) sonra nev' olan (ismin) zikredilmesi mesabesinde" olduğu belirtilmiş, peşinden de iki konunun arasındaki sıralamaya dikkat çekerek: "Kitâbü'l-me'zûnu'un, Kitâbü'l-gasb'tan önce zikredilmesi evladır. Çünkü birisinde şeriatın izni söz konusudur. Gaspta ise yasak ve engel söz konusudur" demiş ve böylece me'zûn konusunun gasp konusundan önce gelmesine açıklık getirmiştir.

İkincisi: Me'zûn konusu ile gasp konusunun benzeşmesi, mütecânis olması hususudur. Kınalızâde gerek me'zûn kimsenin gerekse gâsıp kişinin, malda mal sahibinin tasarrufta bulunmasına benzer şekilde tasarrufta bulunma imkânı elde etmiş olmalarına rağmen, bunlardan hiçbirisinin ellerinde bulunduğu sürece malın aynına (rakabe) sahip olmayacaklarını söylemiş ve bu açıdan ikisinin benzeştiğini (mütecânis) belirtmiştir. Buna göre kendi ifadesiyle belirtmek gerekirse: "Me'zûn ve gasp konularının birbirlerinin ardından getirilmeleri uygun olmaktadır. Bununla birlikte gözetilen sıralamayı ise "Kitâbü'l-me'zûn"un "Kitâbü'l-gasb"tan önce zikredilmesi ... gasp hakkında yasağın varit olmasıdır" diyerek izah etmiştir.²³

22 "Me'zûn"un *Hidâye* ve *Vikâye*'deki tarifi: "فَكَ الْحَجْرُ وَإِسْقَاطُ الْحَقِّ" şeklinde geçmektedir. Bk. Burhânüddîn Ali b. Ebî Bekir el-Merginânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedi*, (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 1990), 4/325; Sadruşşeria Ubeydullah b. Mesud, *Şerhu'l-Vikâye ve meahu Müntehe'n-nükâye alâ Şerhi'l-Vikâye*, (thk. ve Müntehe'n-nükâye müellifi Salah Muhammed Ebu'l-Hâc, Ürdün: el-Verâk Yayınları, 2006), 5/35.

23 Kınalızâde, *Risâle fi'l-gasb*, vr. 86^b.

Üçüncüsü: Kınalızâde me'zûn konusunun gasp konusundan önce gelmesi ile ilgili son değerlendirmeyi yaparken: "Her ne kadar bu konuyu araştıranlar için zahir olmasa da noksan bir kimsenin zihnine doğmuştur" diyerek kendisini kastetmiştir.²⁴ Kınalızâde şöyle demektedir: "Me'zûn sonucu meydana gelen iş, izinli bir iştir; gasp sonucu meydana gelen iş, izinsiz bir iştir. Dolayısıyla bu ikisi anlamca birbirine zıt (mütekabil) olma özelliğine sahiptir. Mütekabil olan iki şeyin ise birbirlerine ardışık getirilmeleri uygun düşmektedir. Ancak birincisinin (me'zûn'un) öncelikli olması evladır. Çünkü 'Varlığı (meşru) olan, olmayandan evladır".²⁵

Netice itibarıyla Kınalızâde'ye göre "Kitâbü'l-gasb" konusunun "Kitâbü'l-me'zûn" konusundan sonra getirilmesinin üç nedeni olup şunlardır: Her iki tasarrufun da ticaret konularından olup, cins-nev' konumunda olmaları; malın aynına/rakabesine sahip olunamaması nedeniyle birbirlerine benzemeleri; birisinin meşru, diğerinin gayri meşru olması nedeniyle aralarında mütekabiliyetin söz konusu olmasıdır.²⁶

1.2.2. "Gasp" Konusunun Tarifi Çerçevesinde Oluşan Görüşlerin Tahlili

Merginâni *Hidâye* adlı eserinde gasp konusu ile ilgili "Kitâbü'l-gasb" başlığını attıktan sonra ilk olarak gaspın lügat ve istilâh anlamlarını vererek konuya giriş yapmıştır. Kınalızâde de risâlesinde, gaspın *Hidâye*'deki lügat ve istilâh manaları çerçevesinde mülâhazalar yaparak bazı hususları izah etmeye çalışmış, bazı noksan olarak gördüğü hususları dile getirmiş ve bu bağlamda kimi fakihlerin görüşlerine yer vermiştir. *Hidâye*'de gaspla ilgili şöyle denilmektedir: "Dilciler arasındaki kullanıma göre gaspın lügat anlamı, 'Zorla başkasından bir şeyi almaktan ibarettir./ الغصب في اللغة: عبارة عن أخذ الشيء من الغير على سبيل التغلب. 'Şer'î istilâhta ise şöyledir: "Kıymet ifade eden bir malı sahibinin zilyetliğini giderecek şekilde izni olmaksızın almaktır/أخذ وفي الشريعة: أخذ".²⁷ "Mal metقوم محترم، بغير إذن المالك على وجه يزيل يده

Kınalızâde ilk olarak Merginâni'nin "Gasp, lügatte/الغصب في اللغة" dedikten sonra, "gasb" kelimesinin kullanımı ve vezni ile ilgili cümle içerisindeki örneğini

²⁴ Kınalızâde, *Risâle fi'l-gasb*, vr. 86^a.

²⁵ Kınalızâde, *Risâle fi'l-gasb*, vr. 86^a. Bu bir kural olup metindeki Arapçası şöyledir: "الوجود أشرف من العدم".

²⁶ Kınalızâde'nin Kitâbü'l-me'zûn veya Kitâbü'r-rehin'den sonra Kitâbü'l-gasb konusunun yer alması ile ilgili tartışması, fûrû fıkıh eserlerinde sıralanan konu başlıklarının ulema tarafından titizlikle ele alınmış olduklarının anlaşılması bakımından önemlidir. Benzer tartışma fûrû fıkıh başlıklarından başkaları için de söz konusudur. Örneğin İbn Âbidin (ö. 1252/1836) *Reddü'l-muhtâr*ında temizlik, namaz, zekât, oruç ve hac bahislerinden sonra nikâh bahsinin getirirken, 'nikâhın bir yönden muamelât, diğer yönden ise ibadet' niteliğine sahip olması ile gerekçelendiği görülmektedir. (Bk. İbn Âbidin, *Reddü'l-muhtâr alâ Dürrü'l-muhtâr şerh Tenvîri'l-envâr* (thk. Âdil Ahmed Abulmevcud, Ali Muhammed Muavvad, Riyâd: Dâru'l-Âlemi'l-Kütüb, 2003), 4/57). Hâsılı Kınalızâde'nin mezkûr yaklaşımından yola çıkarak Kitâbü'n-nikâh–Kitâbü't-talâk; Kitâbü'l-me'zûn–Kitâbü'l-gasb; Kitâbü'l-müzarâa–Kitâbü'l-müsâkât, (teminat ve tevsikât akideleri olmaları bakımından) Kitâbü'l-kefâle–Kitâbü'l-havâle–Kitâbü'r-rehin gibi kapsadığı mesâil ve hüküm bakımından benzerlik veya biri diğerinin devamı niteliğini taşıyan konuların sıralanının tedris ve telif bakımından gözetilmesinin önemli olduğu anlaşılmaktadır.

²⁷ Merginâni, *Hidâye* 4/335.

zikretmediğini belirtmiş, daha doğrusu dilcilerin cümle içerisindeki kullandıkları kalıplar içerisinde getirerek izah etmesinin daha güzel olacağını söylemiştir.²⁸ Âdet olarak *Bidâyetü'l-mübtedî* üzerine yapılan *Hidâye* gibi şerh mahiyetli eserlerde bu hususun dile getirildiğini ifade etmiştir. Burada Mergînânî'nin yer vermediği ve Kınalızâde'nin dikkat çekmeye çalıştığı hususu "gasb" kelimesinin şu şekilde kullanımı ile ilgili örnek üzerinden anlatmak mümkündür: "غصبتة منه: يقال: غصبتة عليه بمعنى، قال تعالى: (يأخذ كل سفينة غصبا) أي ظلما، ويستعمل في كل للاستعمال فيه بين أهل اللغة"²⁹ Ayrıca Kınalızâde "شئى، يقال: غصبت ولده وزوجته" tabiri hakkında zımnen de olsa Merginânî'ye bir göndermede bulunarak "Bu onun adına hoşgörü ile karşılanacak bir durumdur/هذا نوع سماحة منه" demiştir.³⁰ Aynı ibareyi *Hidâye* üzerine şerh yazan Ekmeleddîn Babertî'nin de kaydettiğini ifade etmiş olup,³¹ burada ise Bâbertî'ye bir gönderme yapmıştır.

Bundan sonra Kınalızâde *Hidâye*'deki tarifte geçen "أخذ مال"، "بغير إذن المالك"، "على وجه يزيل يده" ve "غصبتة عليه" sözlerini sırasıyla getirerek bazı açıklamalar yapmaktadır. Nitekim Kınalızâde gâsıbın aldığı şeyle ilgili olarak tarifte yer alan "malı almaktır/أخذ مال" tabiri ile sarhoş edici içki/hamr, meyte/leş ve kan gibi şeylerin İslam'a göre kıymet ifade eden mütekavvim bir mal olmaması nedeniyle Müslüman bir kimseden gasp edilmesinden dolayı geri verilmesi veya tazmin edilmesinin söz konusu olmadığını belirtmiştir. Ancak Hanefilere göre zimmet ehli birisinin hamrı gasp edildiği zaman tazmin edilmesinin gerektiğini ifade etmiştir. Buradaki tazmin şekli hamrın verilmesi değil, kıymetinin ödenmesi şeklinde olmaktadır.

Tarifteki "بغير إذن المالك" kısmı hakkında ise şunları söylemektedir: "Merginânî'nin 'Sahibinin izni olmaksızın/بغير إذن المالك' sözü ile (izinsiz olarak) müdî'den alınan mal tarifi dışında kalmaktadır.³² *Vikâye*'nin yeni şârihi (Kemalpaşazâde) 'المالك' kelimesini 'من له الإذن/izin yetkisi olan' ibaresi ile değiştirerek ne güzel yapmıştır. Çünkü gaspla alınan mal (bağlayıcı olmayan)

28 Nitekim Kınalızâde'nin *Hâşiye ale'd-Dürer ve'l-gürer* adlı eserinin başında geçen "Kitap" (الكتاب) kelimesinin lügat ve istilâh manasını dilsel açıdan değerlendirerek uzun uzadıya açıklaması, bu hususa önem verdiğini göstermektedir. Bk. Kınalızâde, *Hâşiye ale'd-Dürer ve'l-Gürer*, vr. 1^b-7^a.

29 Bk. Abdullah b. Mahmud el-Mevsilî, *Kitabü'l-ihitiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*, (Beyrut: Dârü'l-Marife, 2007, 5 cilt), 3/73.

30 Kınalızâde, *Risâle fi'l-gasb*, vr. 86^b.

31 Bk. Bâbertî, *Kitâbü'l-İnâye Şerhu'l-Hidâye*, (Erişim: 7.2.2022 <https://al-maktaba.org/book/9403/4320#p1> Dârü'l-fikr, t.s., 10 cilt), 9/316-317.

32 Metinde geçen "المودع" kelimesi, yazma nüshada harekesiz yazıldığından hem "müdi" (saklatan, malını emanet bırakan mal sahibini müstevidi) hem de "müda" (saklayıcı, malın muhafazasını üzerine alan yani vedia veya müstevda) anlamına gelecek şekilde okumak mümkündür. Bu bahis vedia akdi ile ilgili bir konudur. Yani, 'bir şahsın, kendi malını muhafaza etmesi için başka birisine bırakması' anlamına gelen vedia akdinin konusu olup, müdi (mal sahibi), malın muhafazasını üzerine alan müda'dan malını koruması için yardım talep etmesi, yardım talep edilen müda'n da fedakârlık edip beççiliği kabul etmesi demektir. (bk. Orhan Çeker, *İslam Hukukunda Akidler*, (Konya: Tekin Kitabevi, 2. Baskı, 2019), 213. Buna göre vedia akdi yapıldıktan sonra müda'n, müdi'den izin olmaksızın aldığı mal gasp olarak değerlendirilmemektedir. Hatta tersinden "vedianın müda'n ilinden gasp yoluyla alınması veya müsadere edilmesi meşru bir özur sayılmaktadır". Özetle vedia, iki taraf için de bağlayıcı olmayan (gayri lâzım) akitlerden olup, müdi malı dilediği zaman geri isteyebilmekte, müda da geri vermekle yükümlü olmakta olup, akit yapıldıktan sonra aldığı mal gasp olarak görülmemektedir. Bk. Mustafa Yıldırım, "Vedia", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/598.

gayr-i lâzım bir mülkiyet olup,³³ tazmin edilmesi icap etmektedir”.³⁴ Aslında Kemalpaşazâde “من له الإذن” demekle *Hidâye*’de geçen “بغير إذن المالك” ibaresindeki kelimeye değil de üzerine şerh yazdığı *Vikâye*’de yer alan benzer anlamlı bir tabir olan “بلا إذن مالكة” ibaresine değişiklik getirmiştir.³⁵ İbareyi böyle kullanmakla da hem mal sahibi hem de mal üzerinde izin/yetki sahibi olan kişi manasına gelecek şekilde anlamın daha şümüllü olmasını sağlamış olmakta, böylece tarif daha kuşatıcı hâle gelmektedir.

Kınalızâde risâlesinde gaspla ilgili *Hidâye*’de geçen tariften başka iki tarife daha yer vermektedir ki bunlardan birisi Semerkandî’nin *Tühfe*’sinde geçen “عن المال هو إزالة يد المالك أو صاحب اليد/” ibaresidir.³⁶ Kınalızâde bu tarifte geçen “sâhibü’l-yed/zilyed” sözünü getirmekle, özellikle lüzum ifade eden vakıf mallarının telef edilmekle tazmininin kaçınılmaz olduğunu söylemiş, hatta vakıf mallarındaki böyle bir telefin Semerkandî’nin tarifi bağlamında gerçek bir gasp olduğunu belirtmiştir. Kınalızâde’nin *Hidâye*’de geçen tariften daha îcâz ve daha güzel olarak nitelediği diğer ibare ise “من يد المالك بلا إذنه” şeklinde naklettiği kısmi tariftir. Bu tarife göre *Hidâye*’de geçen “يزيل يده” ibaresine gerek kalmadığını belirtmektedir. Ancak Kınalızâde sözünü ettiği tarifi kim tarafından yapıldığını belirtmemektedir. Araştırdığımız kadarıyla bu tarif Molla Hüsrev (ö. 885/1480) tarafından yapılmıştır. Molla Hüsrev’in eserinde geçtiğine göre tarif tam olarak şöyledir: “Gasp, kıymet ifade eden bir malı izni olmaksızın sahibinin elinden almaktır/إذنه/من يد مالكة بلا إذنه/محترم من يد مالكة بلا إذنه/”³⁷ Ancak Kınalızâde, Molla Hüsrev’in bu tarifinin “ممن له اليد بلا إذنه” şeklinde yapılmasının daha iyi olacağını söylemiştir.

Kınalızâde *Hidâye*’deki tarifi son kısmı olan “Sahibinin zilyedliğini gidermek üzere/على وجه يزيل يده/” ibaresi hakkında ise mezhep imamlarının konu hakkındaki görüşlerini belirttikten sonra bazı mülahazalara yer vermektedir. Bu bağlamda Ebû Hanife ve Ebû Yusuf gaspın ancak malda hak sahibi olan kimsenin zilyedliğini gidermek (izâletü yedi’l-mühıkka) ve gâsıbın zilyedliğini tesis etmek (isbâtü’l-yedi’l-mübtille) ile oluşacağını, yani bu iki durumun bir arada oluşması ile gerçekleşeceğini söylemişlerdir. Bunun da ancak gasp edilen malı bilfiil almakla, bir yerden başka bir yere nakille gerçekleşeceğini belirtmişlerdir. İmam Muhammed ise gâsıbın mala yönelik -bir yerden başka bir yere nakletmesi gibi- fiili bir dahli olmasına gerek kalmadan sadece mal sahibinin zilyedliğini ortadan kaldırmakla (bi mücerredü izâletü’l-yed), yani mal sahibini malından el

33 “Gayr-i lâzım mülk”ten, akde konu olması bakımından tarafları bağlamayan mülk anlamı kastedilmektedir. Nitekim akitler, her iki tarafı bağlayan/lâzım, tek tarafı bağlayan ve iki tarafı da bağlamayan/gayr-i lâzım akit şeklinde kısımlara ayrılmaktadır. bk. Çeker, *İslam Hukukunda Akidler*, 113-114.

34 Kınalızâde, *Risâle fi’l-gasb*, vr. 86°.

35 Kemalpaşazâde, *el-İzâh ve’l-İslâh*, vr. 210°.

36 Kınalızâde, *Risâle fi’l-gasb*, vr. 86°. Kınalızâde’nin naklettiği tarifi devamı olarak asıl metin olan *Tühfe*’de “يفعل في العين...” ibaresi de yer almaktadır. Bk. Semerkandî, *Tuhfetü’l-fukahâ*, (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 3 cilt, 1984), 3/89.

37 Molla Hüsrev, *Dürrü’l-hükkâm Şerh Gürrü’l-ahkâm*, (Kahire: Dâru İhyâi Kütübü’l-Arabiyye, 2 cilt, t.s.), 2/262.

çektirmekle gaspın gerçekleşeceğini ifade etmiştir. İmam Şafii'ye göre ise gaspın gerçekleşebilmesi için önemli olan gâsıbın zilyedliğinin gerçekleşmesi (isbâtü'l-yedi'l-mübtile), yani gasp eden kişinin zilyedliğinin tesis edilmesi gerekmektedir. Zira Şafii, bir mal üzerinde aynı zamanda iki zilyedliğin bulunamayacağını belirtmiştir. Kınalızâde bu görüşleri *Tebyînü'l-hakâik* adlı eserinde Zeylaî'nin de belirttiğini nakletmiştir.³⁸

Gaspla ilgili bu görüşlerin semeresi esasen menkul ve gayrimenkul mallar üzerinde ortaya çıkmaktadır. Nitekim Ebû Hanife ve Ebû Yusuf'a göre gayrimenkullerde nakil söz konusu olmadığından gasp gerçekleşmezken, İmam Muhammed ve İmam Şafii'ye göre taşınmaz malların da gaspa konu olduğunu, gasp sorumluluğunu doğuracağını ifade etmişlerdir. Bu bağlamdaki diğer bir husus ise bir mal gasp edildikten sonra malda oluşacak olan tabii semereler ve artışların gaspa, dolayısıyla da tazmine konu olup olmaması meselesi olup, Hanefilere göre gaspa konu olmaz iken, Şafii'ye göre gasp konusu olarak değerlendirilmektedir.³⁹

Kınalızâde risâlesinde son olarak *Hidâye*'nin "Kitâbü'l-gasb" bahsinden alıntılacağı "(İzinsiz olarak başkasına ait) bir kölenin çalıştırılması ve bir hayvanın taşımacılıkta kullanılması gasp olup, bir halının üzerinde oturmak gasp konusu olmamaktadır" cümlesi hakkında bazı görüşlere yer vermektedir. Buna göre Hanefiler ile İmâm Şafii'nin izinsiz olarak başkasına ait bir kölenin ve hayvanın çalıştırılarak hizmetinden yararlanılmasının ittifakla gasp konusu olarak değerlendirdiklerini belirtmiştir. Ayrıca Şafii'ye göre izinsiz olarak başkasına ait halı üzerine oturmakla oturan kişi bakımından zilyedlik olduğu için gasp olarak değerlendirilirken, Hanefiler bunu gasp olarak görmemişlerdir. Nitekim burada her ne kadar izinsiz oturmakla mal sahibi olmayan kişinin istifadesi söz konusu olsa da halıyı ilk başta kendi eylemi ile yere sermiş olan halı sahibinin zilyedliği zail olmamıştır. Gasp olması için menkul mallardan olan o halıyı alıp başka bir yere nakletmesi gerekmektedir.⁴⁰

Görüldüğü üzere Kınalızâde *Hidâye*'de geçen gaspla ilgili tarifin son kısmı olan "Sahibinin zilyedliğini gidermek üzere *على وجه يزيل يده*" kısmı hakkında ictihâdî bir değerlendirmede bulunmazken, bu ibare ile ilgili Hanefi imamların ve İmâm Şafii'nin görüşlerine yer vermekle yetinmiştir. Tarifin diğer kısımları içinse gasp kelimesinin lügat manası hakkında örnek cümlenin getirilmesi, Kitâbü'l-

38 Bu hususta Zeylaî şunları söylemektedir: "وعند محمد رحمه الله: القصب هو تفويت يد المالك لا غير وعند الشافعي: "رحمه الله هو إنبات اليد العادية لا غير". Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâik Şerh Kenzi'd-dekâik*, (Mısır: Matbaatü'l-Kübra'-Emîriyye, 1314), 5/222.

39 Kınalızâde, *Risâle fi'l-gasb*, vr. 86^b. Ayrıca konu ile ilgili bilgiler için bk. Mevslî, *İhtiyâr* 3/75 vd. Mehmet Akif Aydın, "Gasp", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1996), 13/387; Ayhan Ak, *İslam Borçlar Hukuku*, (Samsun: Üniversite Yayınlar, 3. Baskı, 2020), 65-66.

40 Kınalızâde, *Risâle fi'l-gasb*, vr. 87^a. Ayrıca bk. Abdurrahman b. Muhammed Şeyhzâde Dâmâd, *Mecmau'l-enhür (Dâmâd) fi Şerhi Mülteka'l-ebhür*, (thk. Muhammed Hasan Tâlû vdğ, İstanbul: Tereke Yayınevi, 2015), 4/101; Emine Çelik Ürkmez, *Ali Haydar Efendi'nin Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm Adlı Eserinin Kitâbü'l-Gasp ve'l-İtlâf'ın İncelenmesi*, (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2019), 19.

gasb'ın Kitâbü'l-me'zûn'dan sonra zikredilmesi hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Ayrıca *Hidâye*'deki "gasb"ın tanımı hakkında özellikle Molla Hüsrev ve Kemalpaşazâde'nin belirttiklerinden yola çıkarak, sanki "gasb" bahsinin "efradını cami ağıyarını mâni" diyebileceğimiz bir tanımını ortaya koymaya çalışmıştır. Burada Kınalızâde'nin *Risâle fi'l-gasb*'da zikrettiklerinden yola çıkarak ortaya koymaya çalıştığı tarife yer vermeden önce kıyaslamak bakımından Merjinânî'nin *Hidâye*'de getirdiği tanım belirtmek iyi olacaktır: Merjinânî'nin tanımı şöyledir: "الغصب في اللغة: عبارة عن أخذ الشيء من الغير على سبيل التغلب. ولاستعمال فيه بين أهل اللغة. وفي الشريعة: أخذ مال متقوم محترم بغير إذن المالك على وجه يزيل يده."⁴¹

Risâle fi'l-gasb'taki izahları, "gasb"ın lügat ve istılah anlamı hakkındaki ifadeleri dikkate alınarak Kınalızâde'nin ortaya koymaya çalıştığı tanım belirtmek gerekirse şöyledir: "الغصب في اللغة: أخذ الشيء من الغير على سبيل التغلب، ونحوه: غصبته منه وغصبته عليه بمعنى، قال تعالى: (ياخذ كل سفينة غصبا)⁴² أي ظلما، ويستعمل في كل شيء، يقال: غصبت ولده وزوجته،⁴³ وقد يسمى المغصوب غصبا تسمية للمفعول بالمصدرية.⁴⁴ وفي الشريعة: هو أخذ مال متقوم محترم ممن له اليد بلا إذنه.

Bunlardan başka Kınalızâde *Hidâye*'de geçen "Kitâbü'l-me'zûn" bahsinin "فكّ الحجر في التجارة" şeklindeki tanımının ilk kısmı hakkında da "فكّ الحجر وإسقاط الحقّ" şeklinde olmasının fikhî teâmül açısından daha uygun olduğunu belirtmiştir. Netice itibarıyla *Risâle fi'l-gasb* bağlamında söylemek gerekirse Kınalızâde'nin Arap dilinin inceliklerine olan hâkimiyeti bakımından iyi bir dil âlimi olduğu, *Hidâye*'deki bazı ibareleri zımnen de olsa eleştirmesi, ayrıca görüşlerine katıldığı ve/veya katılmadığı dönemin önde gelen fakihleri hakkında değerlendirmelerde bulunması kendisinin fikhî ilmi konusundaki vüsatı bakımından önem arz etmektedir.

1.3. "Gasp" Konusunda Kaleme Alınan Müstakil Çalışmalar

Gasp konusu, önemine binaen fikhî meselelerinin sıralarına göre bir arada ele alındığı klasik kaynakların neredeyse tamamında "Kitâbu'l-gasb" veya "Bâbü'l-gasb" başlığı altında incelenmiştir. Ayrıca konu hakkında müstakil çalışmalar da yapılmıştır. Müstakil çalışmalardan halen yazma halinde olanları yanında, bazıları da güncel çalışmalardan oluşmaktadır. Gaspla ilgili yazma risâlelerin tahkik edilerek ilim camiasına kazandırılması ise ayrı bir öneme sahiptir. Bu nedenle kütüphane kayıtlarından gasp konusu hakkında tespit edebildiğimiz risâlelerin kayıtlı oldukları yerleri ile beraber ismen de olsa zikredilmesinin ilgililenenler açısından yararlı olacağını düşünmekteyiz. Konuyla ilgili yazma

41 Merjinânî, *Hidâye*, 4/335. Tanımın çevirisi yukarıda geçtiği için burada ayrıca zikredilmemiştir.

42 Kehf, 18/79.

43 İbarenin bu kısmı el-Mevsilî'nin, *Kitâbü'l-ihtiyâr li ta'îli'l-Muhtâr* (3/73) adlı eserinden alıntılanmıştır.

44 İbarenin bu kısmı Dâmâd Efendî'nin, *Mecmau'l-enhür fi Şerhi Mülteka'l-ebhür* (4/101) adlı eserinden alıntılanmıştır.

nüshaları kütüphanelerde kayıtlı olan müstakil risâlelere şunları örnek vermek mümkündür:

- 1) Hacı Emin Âlim Muhammed b. Hamza el-Aydini, *Risâletü'l-gasb*, Atif Efendi Yazma Eser Kütüphanesi, Atif Efendi Koleksiyonu, 34 Atf 2840/32.⁴⁵
- 2) Kassamzâde Feyzullah Efendi,⁴⁶ *Risâle fi'l-fark beyne'l-gasb ve's-serika*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 0916.
- 3) Hasan Paşazâde Muahmmmed Said b. Hasan el-Karahisâri, *Risâle fi tadhiye bi şart'l-gasb*, Süleymaniye Kütüphanesi, nr. Reşid Efendi 0989.
- 4) Hacı Reşid Paşa, *Ruhu'l-Mecelle medhal ilâ mukaddeme, Mecellenin Şerhi Kitabü'l-hibe, gasb, hacr ve ikrâh ve şufa şerhi*, Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi, nr. 22 Sel 5611/1.
- 5) Bayramzâde Zekeriyya Efendi, *Risâle fi'l-gasb*, Milli Kütüphane - Ankara, Adnan Ötügen İl Halk Kütüphaneleri, nr. 06 Hk 1783/11.⁴⁷
- 6) Müellifi meçhul, *Mesâilü'l-gasb*, Milli Kütüphane-Ankara, Tokat İl Halk Kütüphanesi, nr: 60 Hk 42/2.
- 7) Müellifi meçhul, *Risâletü'l-gasb ve'-sırka ve'l-idman ve'n-noksan*, Konya İl Halk Kütüphanesi 42 Kon 207/1.⁴⁸

Benzer şekilde gasp konusu kitap, tez, ansiklopedi maddesi ve makale şeklinde güncel çalışmalara da konu edilmiştir. Yeri gelmişken gaspla ilgili güncel çalışmaların ismen de olsa bir arada zikredilmesi ve böylece ilgilenenler açısından bibliyografik veri oluşturması önemli olup, çalışmalar dipnot kısmında belirtilmiştir.⁴⁹

45 Kayseri, Raşid Efendi nr. 1178/9'da el-Aydini'ye nispetle *Risâle fi mirâsi mâli'l-gasb* adlı bir eser kayıtlıdır.

46 Divan şairi olduğu da söylenen bu zat, "Üsküdarî Sadreddinzâde Feyzi" adıyla da bilinmektedir. bk. Beyhan Kesik, "Feyzi, Üsküdarî Sadreddin-zâde/Kassam-zâde Feyzullah Feyzi Efendi", (Erişim: 22.03.2022 <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/feyzi-uskudari-sadreddinzade-kassamzade>).

47 Söz konusu Kütüphane kataloğunda her ne kadar *Risâle fi'l-gasb*'ın müellifinin ismi kaydedilmemişse de risâlenin başlangıç varacağından önceki varakta (183^ü) "عملها حين كان" (ö. 980/1573) nispet edilmektedir. Bk. Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüsûl ilâ tabakâti'l-fuhûl*, (thk. Mahmud Abdülkâdir el-Arnâvût, İstanbul: Merkezü'l-Ebhâsli't-Târîh ve'l-Fünûn ve's-Sekâfeti'l-İslâmiyye (IRCICA), 6 cilt, 2010), 2/371.

48 Konya Bölge Müdürlüğü nr. 0207'de *Risâletü'l-gasb ve's-sırka* adıyla bir risâle daha bulunmaktadır. Bunlardan başka *Risâle fi'l-gasb* adıyla bir eser Ümmü Veledzâde diye meşhur olan Ali b. Abdülaziz'e (ö. 980/1573) nispet edilmektedir. Bk. Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüsûl ilâ tabakâti'l-fuhûl*, (thk. Mahmud Abdülkâdir el-Arnâvût, İstanbul: Merkezü'l-Ebhâsli't-Târîh ve'l-Fünûn ve's-Sekâfeti'l-İslâmiyye (IRCICA), 6 cilt, 2010), 2/371.

49 Gasp konusunda yayımlanmış olan kitaplar ve tezler: Ali Haydar Hoca Emin Efendizâde, *Dürerü'l-hükkâm Şerhi Mecellet-i ahkâm, Şerh-i kitabü'l-gasb*, İstanbul, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 4 cilt, 2020; Mehmet Şener, *Gasp ve İtaftan Doğan Mâli Sorumluluk*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Doktora Tezi, 1983; Mansûr Ebu'l-Meâtî Muhammed, *Cerîmetü'l-Gasb fi'l-Fikhi'l-İslâmî*, Mısır-Demenhur, 1983; Mehmet Canbulat, *İslâm Hukukunda Gasb ve İtaf*, Konya, Selçuk Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, 1994; Nûha el-Kâtirci, *Cerîmetü'l-ıhtisâb fi davi's-şeriatü'l-İslâmiyye ve'l-kânûni'l-vad'i*, Beyrut: el-Müessesetü'l-Câmiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr ve't-Tevzi, 2003; Cuma Abdullah Rabam Verş Aga, *Ahkâmü'l-gasb ve suveruhü'l-mudâsira fi'l-fikhi'l-İslâmî*, el-Câmiatü'l-İslâmiyye – Gazze, 2010; Fehmiye Abdülkâdir Ali Hecâne, *Ahkâmü'l-gasb fi'l-fikhi'l-İslâmî*, Hartûm: Câmiatü'l-Hartûm Külliyyetü'd-dirâsâti'l-Ulya Külliyyetü'l-Kânûn Kısmü's-Şeria, (Yüksek Lisans Tezi, 2015); Murad Ridvan Hisân eş-Şerif, *el-Mesâilü'l-İletî Hâlefet fihâ Mecelletü'l-Ahkâmi'l-Adliyyeti el-Kavle'l-Mu'temed fi'l-Mezhebi'l-Hanefi*:

2. Risâle fi'l-gasb'ın Neşri

Daha önce ifade edildiği üzere, bu risâlenin şimdiye kadar tek (ünik) nüshasına ulaşılabilmıştır. Nüshanın tek olması risâlenin ilim camiasına neşredilerek kazandırılması bakımından daha bir önemli hale gelmektedir. Risâle okunaklı ve ta'lik hatta istinsah edilmiş olmakla beraber yine de tek nüsha olmasının getirdiği zorluktan dolayı kimi yerde dipnotlarda metinde geçen bazı ibarelerle ilgili tashih edici açıklamalar yapmayı gerektirmiş, faydalı olacağını düşündüğümüz yerlerde ise ek açıklamalarda bulunulmuştur. Ayrıca Kınalızâde'nin risâlesinde alıntılanmış olduğu ibareler tırnak içerisinde gösterilirken, içerdiği mana bütünlüğüne göre konular paragraflara bölünmeye çalışılmış, cümlelerin anlaşılır olması için virgül ve noktalama işaretleri konulmuştur.

هذه رسالة لحنالي زاده علي چلبی رحمه الله تعالى

قال في الهداية: «كتاب الغصب»، إيراد هذا الكتاب عقيب كتاب المأذون أولى من إيراده عقيب الرهن كما فعله بعضهم بناء على أن كلا منهما حبس مال، لكن الرهن حبس شرعي والغصب حبس غير شرعي لوجه:

الأول: أن الإذن المعتبر في المأذون هو فكّ الحجر في التجارة، لا مطلقاً فكّ الحجر كما يفهم عن عبارة صاحب الهداية وصاحب الوقاية،⁵⁰ وصرّح به بعضهم بقوله: «مطلقاً».⁵¹ وبما ذكرنا تفتّن بعض الأفاضل المتصدّي لشرح الوقاية حيث قال: «لا بد من هذا القيد، لأنّ الحجر لا ينفكّ عن المأذون في غير باب التجارة».⁵² لكنّ الفاضل المذكور ضمن كلامه الردّ على ما في عبارة الوقاية فقط ولم يتصدّ لما يفهم من عبارة الهداية ولما صرّح به ذلك البعض من كون المعتبر في المأذون «فكّ الحجر مطلقاً» على ما هو دأبه كما لا يخفى. ولا

mine'l-Kitâbi'l-Evveli'l-Büyü ilâ Âhiri'l-Kitâbi's-Sâmin el-Gasb ve'l-İtlâf, Câmiatü'l-Kudüs: Yüksek Lisans Tezi, Filistin-Kudüs 2016. Cihâd Mahmûd İshâ el-Eşkar, et-Tasrûfâtü'n-Nâkile li'l-Mülkiyyeti'l-Vâride alâ Mehallil'-Gasb: Dirâseten Mükâreneten Beyne'l-Fikhi'l-İslâmiyy ve'l-Kânûn, Mısır, 2017; Emine Çelik Ürkmez, Ali Haydar Efendi'nin Dürrü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm Adli Eserinin Kitâbu'l-Gasp ve'l-İtlâf'ın İncelenmesi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2019; Mustafa Eroğlu, İslam Hukukunda Gasb ve Tazmini, Tekin Yayınevi, 2017; Kamil Yelek, Gasp ve İtlaf Bağlamında Hanefî Sorumluluk Hukuku, Timaş Yayınları, İstanbul, 2021.

Gasp konusunda yayımlanmış olan makaleler: M. Akif Aydın, "İslam Hukukunda Gasp", İslam Tetkikler Dergisi, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi, c.9, (Prof. Dr. Nihad M. Çetin Hatıra Sayısı), 1995, s. 163-217; M. Akif Aydın, "Gasb", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1996, 13: 387-392; Recep Çiğdem, "Bakchisaray/Kırım Mahkemesi Tutanakları: Gasb ve İtlaf Konusu Üzerine Bir Çalışma", D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. 20, İzmir, 2004, s. 167-199; Saddâm Hazaal Yahya, Hükmü "Rücû'u'l-Magsûb minh ale'l-Gâsib", Mecelletü'r-Râfidin li'l-Hukûk, Musul Üniversitesi Yay., cilt 14, sy. 51, s. 316-319, 2011; İsa Atıcı, "Fikhu'l-Mukarene Açısından Gasb ve Tazmin Sorumluluğu", Diyanet İlmî Dergisi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 2013, c. 49, sy. 4, s. 79-104; Abdürrahim Tahiri, Ahkâmü'l-Gasb ve'l-İstîlâ ale'l-Mülkiyyeti'l-Akâriyye Fikhen ve Kânûnen ve Kazâen, 2015; Osman Ramazan el-Hebi, "el-Hukûku'l-müteallika fi nevâzilil'-gasb: dirâsetün fikhiyyetün li hukûkûl'-magsûb minh ve'l-gâsib", Mecelle Kabes li'l-Bühûs ve'd-Dirâsâti's-Şer'iyye, 2018 sy. 1, s. 1-18. Erişim 23.01.2022.

https://www.misuratau.edu.ly/journal/qabes/upload/file/R-608-%20201%20الغصب%20بنوازل%20المتعلقة%20بنوازل.pdf; Muhammed Abdüssettâr el-Cibâli, "el-Gasb ve Ahkâmüh: Dirâseten Fikhiyyeten Mukâreneten", Mecelletü's-Şeria ve'l-Kânûn, s. 675-733, Mısır-Kâhire, 2004, Erişim 5.04.2022 https://journals.ekb.eg/article_27747_d1ea271ae-a41b17dc58aed29c50891b3.pdf; Hişâm Muhammed el-Kâzî, "el-Ahkâmü's-Şer'iyye el-Müterattibe ale'l-Gasb fi Bâbi'l-İbâdât", Câmiatü'l-Ezher Mecelle Külliyyeti'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, s. 2161-2280, sy. 4, 2021.

50 el-Hidâye (4/325) ve el-Vikâye'de (5/35) geçen ibare şöyledir: "فكّ الحجر وإسقاط الحقّ".

51 Kınalızâde'nin burada hangi âlimin görüşünü kastettiği tespit edilememiştir.

52 Tırnak içinde alıntılanan ibare için bk. Kemalpaşazâde, el-İzâh ve'l-İslâh, vr. 207b.

قوله: «**على وجه يزيل يده**»، الغصب لا يتحقق عند أبي حنيفة وأبي يوسف إلا بإزالة اليد المحققة وإثبات اليد المبطلّة كما سيجيء. وأما عند محمد فيتحقق بمجرد إزالة اليد، ذكره الزيلعي في التبيين. وعند الشافعي رحمه الله يتحقق بإثبات اليد المبطلّة لكن من ضروراته إزالة اليد المحققة لاستحالة اجتماع اليدين من جنس واحد في محل واحد في حالة واحدة، بخلاف إزالة اليد المحققة لأنه ليس من ضروراته إثبات اليد المبطلّة، إذ لا امتناع في رفع اليدين معًا، ففي هذا الكلام إشارة إلى ما هو المعتبر في الغصب عند أئمتنا جميعًا، فلا وجه لقول بعضهم «**إن المعتبر في الغصب عندنا⁵⁷ إزالة اليد المحققة وإثبات اليد المبطلّة**». ثم إن ثمرة الخلاف بيننا وبين الشافعي تظهر في زوائد المغصوب كولد المغصوبة فإنها ليست بمضمونة عندنا لعدم تحقق إزالة اليد المحققة، ومضمونة عند الشافعي لتحقيق إثبات اليد المبطلّة كما عرفت.

وأما بينهما وبين محمد والشافعي فيظهر في العقار، فإنه يضمن بالهلاك عند محمد والشافعي لتحقيق إثبات اليد، فيتحقق إزالة اليد لكونها من ضروراته كما مرّ، وعندهما لا يكون مضموناً لعدم تحقق إزالة اليد، لأن إزالة اليد لا تتصور إلا بفعل فيه، ويد المالك لا تزول إلا بإخراجه عنه وذلك فعل في المالك نفسه لا في العقار، هكذا قالوا.

ولنا فيه بحثٌ، لأن الإخراج فعل لا محالة له متعلقات فكما يتعلّق بالمالك بعد وقوعه من الغاصب عليه يتعلّق بالعقار أيضًا بوقوعه فيه على ما بين في موضعه، وظهور أثر ذلك التعلّق إمّا بالمالك فقط⁵⁸ وإمّا بالعقار، فكونه خاليًا عنه وسكنى غيره وأمتعته وغير ذلك أثر فيه، وبما ذكرنا يظهر ما في قول الفاضل الشارح المذكور في شرحه الجديد خلافًا لمحمد والشافعي ليتحقق مطلق الإزالة والإثبات فيه من نوع قصور، ويسقط أيضًا اعتباره لهذا القيد «**يفعل فيه**» في التعريف بناءً على أنه به ينطبق على أصلهما وبدونه ينطبق على أصل محمد.

قوله: «**حتى كان استخدام العبد وحمل الدابة غصبًا دون الجلوس على البساط**»، الظاهر أنها يراد هذا الكلام ههنا ليكون مظهر ثمرة الخلاف، ولا يخفى ما فيه لأن كون الأولين غصبًا متفق عليه بيننا وبين الشافعي لتحقيق اليد المتصرفّة فيهما ومن ضروراته إزالة اليد المحققة للمالك فهما⁵⁹ لا يصلحان لمظهرية ثمرة الخلاف أصلاً بخلاف الجلوس على البساط، فإنه ليس بغصب عندنا لعدم تحقق إزالة اليد، لأن البسط فعل المالك فلا تزول يده مع بقاء أثر فعله فيه وهو البسط، وعند الشافعي غصب.

هذا ما سنح لذهن هذا العبد الفقير والمذنب الكثير التّقصير في مطالبة هذا المقام، في أيسر ساعة من أقصر الأيّام، فإن وقع في حيز القبول لذي فرسان البراعة في الكلام، فهذا أعز المقاصد وأجل المرام، والله تعالى وليّ التوفيق والإيناع، والحمد لله على نعمه الجسام، وعلى رسوله محمد وآله الصّلاة والسّلام، تمّت بعون الله العزيز الملك العلام.

57 Yazmasında "عندنا" şeklinde kaydedilen kelime anlamca daha uygun gördüğümüz "عند" kelimesi ile değiştirilerek kaydedilmiştir.

58 Yazmasında "فقط" şeklinde kaydedilen kelime anlamca daha uygun gördüğümüz "فقط" kelimesi ile değiştirilerek kaydedilmiştir.

59 Yazmasında okunaklı olmayan bu kelime yazılış şekli ve anlamı bakımından uygun olduğunu düşündüğümüz "فهما" lafzi ile kaydedilmiştir.

Sonuç

Birçok ilim dalında onlarca eser miras bırakan Kınalızâde Ali Çelebi fıkıh alanında da önemli eserler telif etmiştir. Fıkıh konusundaki eserlerinden bazıları neşredilmişken bazıları halen yazma halinde olup kütüphanelerde kayıtlı bulunmaktadır. Kendisinin fıkıh konusunda kaleme aldığı eserlerinden birisi de *Risâle fi'l-gasb* adlı risâlesidir. Risâlenin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Süleymaniye Koleksiyonu 708 numarada kayıtlı olup, başka bir nüshasının bulunduğu tespit edilememiş, yani *Risâle fi'l-gasb*'in tek nüshasına ulaşılabilmektedir. Bu nedenle yazma halinde ve tek olduğu düşünülen nüshanın ilim camiasına neşredilerek kazandırılması önem arz etmektedir. Risâlenin neşrinin yapıldığı bu çalışmada metinde geçen bazı ibarelerle ilgili kimi yerde dipnotlarda tashih edici ve açıklayıcı bilgiler verilirken, Kınalızâde'nin Merginânî'ye ait *Hidâye* adlı eserinden alıntılandığı kısımlar tırnak içerisinde verilmiş, cümlelerin anlaşılır hale gelmesi için virgül ve noktalama işaretleri konulmuştur. Ayrıca risâlenin içerdiği mana bütünlüğüne göre konular paragraflara bölünerek düzenlenmeye çalışılmıştır.

Kınalızâde *Risâle fi'l-gasb*'a ilk olarak, fûru kitaplarındaki konu sıralaması bağlamında "Kitâbü'l-gasb" konusunun -bazı âlimlerin yaptığı gibi "Kitâbü'r-rehin" yerine- "Kitâbü'l-me'zûn"dan sonra getirilmesinin daha uygun olduğunu belirtmekle başlamıştır. Bu sıralamanın uygunluğu konusunu ise üç maddede özetlemiştir. Nitekim o bu konuda, "Kitâbü'l-me'zûn" ve "Kitâbü'l-gasb" konularının her ikisinin de ticaret konularından olup, birbirleri açısından cins-nev' konumunda olduklarını söylemiştir. Yine Kınalızâde, iki konunun kitaplarda ardışık olarak ele alınmalarının sebebini temellendirirken, malın aynına/rakabesine sahip olunamaması nedeniyle ikisinin birbirlerine benzediklerini (mütecânis), "Me'zûn" bahsinin meşru, "Gasb"ın ise meşru olmayan bir tasarruf olmaları bakımından ise birbirlerine ters düşüklerini (mütekâbil) belirtmiştir. Tüm bunların neticesinde ise gasp konusunun me'zûn konusundan sonra getirilmesinin daha uygun olduğunu ifade etmiştir. Burada özellikle "Gasb"ın "Me'zûn" konusundan sonra getirilmesi hususunda iki meselenin anlamca 'mütekâbil olma' özelliğinin sadece Kınalızâde tarafından gündeme getirilmiş olması önemlidir.

Kınalızâde risâlesinde *Hidâye*'de geçen gasp konusunun lügat anlamı ve odak konu olarak da tarifi ile ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur. Nitekim o Merginânî'nin "Gasp, lügatte ..." dedikten sonra, "gasb" kelimesinin kullanımı ve vezni ile ilgili cümle içerisindeki örneğini zikretmediğini, daha doğrusu "gasb" kelimesini dilcilerin kullandıkları kalıplar içerisinde getirerek izah etmesinin daha güzel olacağını söylemiştir. Ayrıca Kınalızâde, Merginânî'nin "لاستعمال" "فه بين أهل اللغة" cümlesi hakkında bir değerlendirmede bulunarak "Bu onun adına hoşgörü ile karşılanacak bir durumdur" demekle "لإستعمال" tabirinin getirilmesini uygun bulmayarak zımnî bir gönderme yaparken, *Hidâye* üzerine şerh yazan Ekmeleddin Babertî'nin de aynı ifadeyi kaydetmesini onaylamadığını yansıtmıştır.

Kınalızâde, Merginânî'nin "gasb"ın ıstılah manası ile ilgili getirdiği "بغير إذن المالك" kısmı hakkında ise *Vikâye* şârihlerinden olan Kemalpaşazâde'nin önerdiği "بغير إذن من له الإذن" ibaresi ile değiştirilmesinin daha iyi olacağını söylemiştir. Ayrıca Kınalızâde yine Merginânî'nin "gasb"ın tarifinde zikrettiği "يزيل يده" kısmının, konunun ayrıntısı yukarıda belirtildiği üzere Molla Hüsrev'in yapmış olduğu tarife göre kaldırılabilceğini ifade etmiştir. Ancak tüm bu değerlendirmelerine rağmen Kınalızâde risâlesinde, gasp konusunun derli toplu bir tarifini vermemiştir. Fakat burada Kınalızâde'nin ortaya koymaya çalıştığı bilgilerden, derç ettiği ibarelerinden yola çıkarak bir tarif formüle etmek mümkün olmaktadır. Buna göre *Hidâye*'de geçen "gasb" konusunun "والغصب في الشريعة: أخذ مال متقوم محترم، بغير إذن المالك على وجه يزيل يده" tarifinin yerine, Kınalızâde'nin ortaya koymaya çalıştığı izahlardan hareketle "والغصب في الشريعة: أخذ مال متقوم محترم ممن له اليد بلا إذنه" şeklinde belirtmek mümkündür. Böylece ona göre söz konusu tarif *Hidâye*'deki tariften hem daha öz olması hem de anlamca daha kuşatıcı olması bakımından uygun olmaktadır. Bunlardan başka Kınalızâde *Hidâye*'de geçen "Kitabü'l-me'zûn" bahsinin "فكّ الحجر وإسقاط الحقّ" şeklindeki tarifinin ilk kısmı hakkında da "فكّ الحجر في التجارة" şeklinde olmasının fikhî teâmül açısından daha uygun olduğunu belirtmiştir.

Görüldüğü üzere bu çalışmada Kınalızâde'nin *Risâle fi'l-gasb*'ı neşredilirken, risâlenin içerdiği konular tahlil edilmeye çalışılmış, ilaveten gasp konusu bağlamında çalışma yapmak isteyenlere katkı sağlayacağı düşünülerek gaspla ilgili yazma ve yayımlanmış olan eserlerin bir listesi verilmiştir. Son olarak burada *Risâle fi'l-gasb*'tan çıkan neticeye göre söylemek gerekirse Türkçe, Farsça ve Arapça olarak eserler kaleme alan Kınalızâde'nin Arap dilinin inceliklerine olan hâkimiyeti bakımından iyi bir dil âlimi olduğu anlaşılmaktadır. *Hidâye*'deki bazı ibareleri zımnem de olsa eleştirmesi, ayrıca görüşlerine katıldığı ve katılmadığı dönemin önde gelen fakihleri hakkında değerlendirmelerde bulunması kendisinin fıkıh ilmi konusundaki vüsâtı bakımından önem arz ettiğini ifade etmek mümkündür.

Kaynakça

- Ak, Ayhan. *İslam Borçlar Hukuku*, Samsun: Üniversite Yayınları. 3. Baskı, 2020.
- Atâyî, Nev'izâde. *Hadâ'iku'l-hadâik fi tekmileti'ş-Şakâ'ik/Nev'izâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli*, haz. Suat Donuk. 2 cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Başkanlığı, 2017.
- Aydın, Mehmet Akif. "Gasp", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/387-392. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Azak, Necmeddin. "Kavâ'id-i Fihriyyede Bir Literatür İncelemesi: İbn Nuceym'in el-Eşbâh ve'n-Nezâir'i ve Üzerine Yapılan Çalışmalar". *Tahkik İslami İlimler Araştırma ve Neşri Dergisi*, 3/2 (Aralık/December 2020), 547-596.
- Bâbertî, Ekmelüddin Muhammed b. Mahmûd. *Kitâbü'l-Înâye Şerhu'l-Hidâye*, Dâru'l-fikr, t.s., 10 cilt. (Erişim: 7.2.2022) <https://al-maktaba.org/book/9403/4320#p1>
- Bayramzâde, Zekeriyya Efendi. *Risâle fi'l-gasb*, Milli Kütüphane – Ankara. Adnan Ötügen İİ Halk Kütüphaneleri, nr. 06 Hk 1783/11.
- Brockelmann, Carl. *Geschichte der Arabischen Litteratur/GAL*. 2 cilt. Leiden, 1943-1949.
- Büyükbaş, Nazım, "Hanefi Tabakât Kitapları Arasında Kınalızâde'nin Tabakâtu'l-Hanefiyye'sinin Yeri", *Bilimname Düşünce Platformu*, 2015/1, 247-262.
- Çeker, Orhan. *İslam Hukukunda Akidler*. Konya: Tekin Kitabevi. 2. Baskı, 2019.
- Çelebi Kâtip, Mustafa b. Abdillâh. *Keşfu'z-zunûn an esâmî'l-kütüb ve'l-funûn*. thk. Muhammed Şerefeddîn Yaltkaya. 2 cilt, İstanbul: Dâru İhyâi't-Türâi'l-Arabi, t.s.
- Çelebi, Kâtip. *Süllemü'l-vüsûl ilâ tabakâti'l-fuhûl*. thk. Mahmud Abdülkâdir el-Arnâvût, 6 cilt, İstanbul: Merkezü'l-Ebhâslî't-Târîh ve'l-Fünûn ve's-Sekâfeti'l-İslâmiyye (IRCICA), 2010.
- Çetintürk, Fatih. "İspartalı Bir Eğitimci: Kınalızâde Ali Efendi ve Hayatı". *Sosyal Bilgiler Eğitimi Açısından Kınalızâde Ali Efendi'nin Ahlak-ı Âlâ-i Üzerine Okumalar*. Ankara: Pegem Akademi (2015), 2-5.
- Dâmâd, Abdurrahman b. Muhammed. *Mecmau'l-ehür (Dâmâd) fi Şerhi Mülteka'l-ebhür*, thk. Muhammed Hasan Tâlû vdğ. 4 cilt. İstanbul: Tereke Yayınevi, 2015.
- Ençakar, Orhan. "Kınalızâde Ali Efendi'nin (ö. 979/1572) Tabakâtu'l-mesâil Adlı Risalesinin Tahkik ve Tahlili". *İslam Araştırmaları Dergisi*, 47 (2022), 94-143.
- Erden, Yasin. *İstibdâl Risâleleri Bağlamında Vakıfta İstibdâl Meselesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin. *Reddü'l-muhtâr alâ Dürri'l-muhtâr şerh Tenviri'l-envâr* thk. Âdil Ahmed Abulmevcud, Ali Muhammed Muavvad. 13 cilt. Riyâd: Dâru'l-Âlemi'l-Kütüb, 2003.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddin Muhammed b. Abdülvâhid. *Fethu'l-kadîr*. 10 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 2003.
- İpşirli, Mehmet, "Zekeriyya Efendi, Bayramzâde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 44/211-212. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Kemalpaşazâde, Şemseddin Ahmed, *el-İslâh ve'l-İzâh*, (Erişim: 31.01.2022). <https://ia801308.us.archive.org/9/items/m015108/m015108.pdf>
- Kesik, Beyhan. "Fezî, Üsküdarî Sadreddin-zâde/Kassam-zâde Feyzullah Fezî Efendi". (Erişim: 22.03.2022). <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fezi-uskudari-sadreddinzade-kassamzade>

- Kınalızâde, Ali Çelebi b. Emrullah. *Tabakâtü'l-Hanefiyye*, thk. Muhy Hilâl es-Serhân. 3 cilt. Bağdat: Divânü'l-vakfî's-sünnî, 2005.
- Kınalızâde. *et-Ta'likât ale'l-Înâye fî şerhi'l-Hidâye*, Süleymaniye, Köprülü Kütüphanesi, Fazıl Ahmed Paşa, nr 556, vr. 1^b-64^b.
- Kınalızâde. *Hâşiye ale'd-Dürer ve'l-Gürer*. İstanbul Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi Koleksiyonu, nr. 34 Fe 705, vr. 1^b-156^a.
- Kınalızâde. *Risâle fî beyâni'l-İstîlâhâtî'l-mütedâvilât fî kütübi'l-fıkh*. (Erişim: 11.07.2018). <http://publ.princeton.edu/objects/0v8380633> vr. 64^b-65^a.
- Kınalızâde. *Risâle fî'l-gasb*. Süleymaniye Kütüphanesi, Süleymaniye Koleksiyonu, nr. 708, vr. 86^a-87^a.
- Mergînânî, Burhânüddin Ali b. Ebi Bekir. *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*. 4 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 1990.
- Mevsilî, Abdullah b. Mahmud. *Kitabü'l-ihdiyâr li ta'lili'l-Muhtâr*. Beyrut: Dâru'l-Marife, 5 cilt, 2007.
- Molla Hüsrev. *Düreru'l-hükkâm Şerh Güreru'l-ahkâm*. 2 cilt. Kahire: Dâru İhyâi Kütübi'l-Arabiyye, t.s.
- Müellifi Meçhul. *Mesâil fî'l-gasb*. Milli Kütüphane-Ankara, Tokat İl Halk Kütüphanesi, nr: 60 Hk 42/2.
- Müellifi meçhul. *Mesâilü'l-gasb*. Milli Kütüphane-Ankara, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, nr: 06 Hk 1783/11.
- Oktay, Ayşe Sıdika. "Kınalızâde Ali Efendî'nin Hayatı ve Ahlâk-ı Alâî İsimli Eseri". *Divan*. İlmî Araştırmalar 7/12 (2001/1), 185-233.
- Orazov, Orazsahet. "Hanefi Fıkıh Edebiyatının Tasnifi: Kınalızâde Ali Çelebi'nin *Risâle fî beyâni'l-İstîlâhâtî'l-mütedâvilât fî kütübi'l-fıkh* Adlı Risâlesinin Tahlili, Tahkiki ve Çevirisi", Konya: *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* sy. 37. 2021, 365-396.
- Sadruşşerîa, Ubeydullah b. Mesud. *Şerhu'l-Vikâye ve meahu Münthe'n-nükâye alâ Şerhi'l-Vikâye*. thk. ve *Münthe'n-nükâye* müellifi Salah Muhammed Ebu'l-Hâc. 5 cilt. Ürdün: el-Verâk Yayınları, 2006.
- Semerkindî, Ebû Bekr Alâüddin Muhammed b. Ahmed. *Tuhfetü'l-fukahâ*. 3 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984.
- Ürkmez, Emine Çelik. *Ali Haydar Efendî'nin Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm Adlı Eserinin Kitâbu'l-Gasp ve'l-İtlâf'ın İncelenmesi*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Velioğlu, Menderes. "Süleymaniye Kütüphanesi'nde 'Kınalızade' Yazmaları; Bir Kaynak Tarama Denemesi". *Uluslararası Kınalızâde Ailesi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Isparta 2012, 103-133.
- Yıldırım, Mustafa, "Vedîa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 42/596-598. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Zeylâi, Ebû Muhammed Osmân b. Alî. *Tebyînü'l-hakâik Şerh Kenzi'd-dekâik*. 6 cilt, Mısır: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1314.